

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

واحد دماوند

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته حقوق «M.A»

گرایش: حقوق خصوصی

عنوان:

مسئولیت مدنی پزشک در فقه و حقوق موضوعه ایران

استاد راهنما:

دکتر داود اندرز

نکارش:

امیر حسین دادور

زمستان ۱۳۹۷

ب

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

بیاماری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادران و دانشجویان و اعضاء هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و

از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل تحقیق بجوی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت بجوی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه های غیر علمی می آلائند.

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب امیرحسین دادور دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۳ از پایان نامه/ رساله خود تحت عنوان " مسئولیت مدنی پزشک در فقه و حقوق موضوعه ایران " با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

(۱) این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

(۲) این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزشی عالی ارائه نشده است.

(۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

(۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: امیرحسین دادور

امضاء

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند

فرم تایید اصلاحات داوری

۱- پایان نامه دانشجو آقای امیرحسین دادور طبق فرم اصلاحات داوری به شماره از نظر محتوا مورد تایید اساتید می باشد.

امضا مسئول کتابخانه

سیاسگزاری:

با سیاسگزاری از اساتید گرامی

فهرست مطالب

- ۱- چکیده ----- ۱
- ۲- مقدمه ----- ۲
- ۱- بیان مسئله ----- ۳
- ۳- پیشینه تحقیق ----- ۴
- ۴- جنبه جدید و نوآوری در تحقیق ----- ۵
- ۵- اهداف تحقیق ----- ۵
- ۶- سؤالات تحقیق ----- ۵
- ۷- فرضیه‌های تحقیق ----- ۵
- ۸- روش تحقیق ----- ۶
- ۹- روش گردآوری داده‌ها ----- ۶
- ۱۰- طرح تحقیق ----- ۶

فصل ۱: مفاهیم و تعاریف

- ۱-۱- تعریف مسئولیت ----- ۸
- ۲-۱- اقسام مسئولیت ----- ۹
- ۱-۲-۱- مسئولیت مدنی ----- ۱۰
- ۱-۱-۲-۱- در معنای عام ----- ۱۰
- ۲-۱-۲-۱- مسئولیت مدنی در معنای خاص (مسئولیت قهری) ----- ۱۱
- ۲-۲-۱- تفکیک بین مسئولیت قراردادی و قهری ----- ۱۲
- ۳-۲-۱- مسئولیت انتظامی یا حرفه‌ای ----- ۱۳
- ۴-۲-۱- بیمه مسئولیت پزشکی و شرط عدم مسئولیت ----- ۱۳
- ۳-۱- خطای شغلی ----- ۱۴
- ۱-۳-۱- تعریف ----- ۱۴
- ۲-۳-۱- خطا در قانون مجازات اسلامی ----- ۱۵
- ۴-۱- براءت ----- ۱۶

- ۱۷ ----- ۵-۱ هدف مسئولیت مدنی
- ۱۸ ----- ۶-۱ ماهیت حقوقی مسئولیت پزشکی
- ۱۹ ----- ۱-۶-۱ تفاوت هایی میان مسئولیت حقوقی و کیفری
- ۲۱ ----- ۱-۱-۶-۱ تقسیم بندی مسئولیت مدنی

فصل ۲: مبانی نظری مسئولیت مدنی پزشکی

- ۲۴ ----- ۱-۲ نظریه‌های موجود برای توجیه مبانی
- ۲۴ ----- ۱-۱-۲ نظریه‌ی تقصیر
- ۲۴ ----- ۱-۱-۱-۲ تعریف تقصیر
- ۲۴ ----- ۲-۱-۱-۲ لزوم اثبات تقصیر
- ۲۴ ----- ۳-۱-۱-۲ اقسام نظریه‌ی تقصیر
- ۲۷ ----- ۲-۱-۲ نظریه خطر
- ۲۷ ----- ۱-۲-۱-۲ مفهوم نظریه خطر
- ۲۸ ----- ۲-۲-۱-۲ اقسام نظریه
- ۳۰ ----- ۳-۱-۲ نظریه‌ی تضمین حق
- ۳۱ ----- ۲-۲ مبانی مسئولیت مدنی در حقوق ایران
- ۳۱ ----- ۱-۲-۲ مسئولیت‌های مبتنی بر تقصیر
- ۳۱ ----- ۱-۱-۲-۲ مفهوم تقصیر
- ۳۱ ----- ۲-۱-۲-۲ انواع تقصیر
- ۳۶ ----- ۲-۲-۲ وحدت یا تعدد مبنای مسئولیت در حقوق ایران
- ۳۶ ----- ۳-۲ مبنای تقصیر در قانون جدید مجازات اسلامی

فصل ۳: شرایط تحقق مسئولیت مدنی پزشکی و موارد عدم مسئولیت پزشکی

- ۳۹ ----- ۱-۳ شرایط تحقق مسئولیت مدنی پزشکی
- ۳۹ ----- ۱-۱-۳ دیدگاه اسلام در برابر پزشکان
- ۴۰ ----- ۲-۱-۳ امکان وجود عقد بین بیمار و طیب
- ۴۳ ----- ۳-۱-۳ عقدی یا قهری بودن ضمان طیب

- ۳-۱-۴ نوع عقد ----- ۴۳
- ۳-۱-۵ ارکان سه گانه مسئولیت پزشک ----- ۴۴
- ۳-۱-۶ دیدگاه‌های فقها ----- ۵۰
- ۳-۱-۷ تحلیل مواد ۳۱۹، ۳۲۰ و ۳۲۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ ----- ۵۵
- ۳-۱-۸ بررسی قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی ----- ۵۸
- ۳-۱-۹ رسیدگی به تخلفات و جرائم پزشکی ----- ۵۹
- ۳-۱-۱۰ مجازات‌های انتظامی مقرر در قانون تشکیل نظام پزشکی ----- ۶۰
- ۳-۱-۱۱ تأثیر بحث اتانازی در مسئولیت مدنی پزشکان ----- ۶۰
- ۳-۲-۱ شرایط عدم مسئولیت پزشک ----- ۶۱
- ۳-۲-۱-۱ اجازه‌ی قانون‌گذار ----- ۶۱
- ۳-۲-۲ قصد درمان ----- ۶۲
- ۳-۲-۳ مشروعیت اعمال پزشکی ----- ۶۲
- ۳-۲-۴ رعایت موازین پزشکی ----- ۶۲
- ۳-۲-۵ رضایت بیمار ----- ۶۲
- ۳-۲-۶ اخذ برائت ----- ۶۳
- ۳-۳ بررسی مسأله‌ی برائت ----- ۶۳
- ۳-۴ روش‌های جبران خسارت در مسئولیت مدنی ----- ۶۶
- ۳-۴-۱ جبران عینی ----- ۶۷
- ۳-۴-۲ جبران بدلی ----- ۶۸

فصل ۴: نتیجه و پیشنهادات

- الف: نتیجه ----- ۷۰
- ب: پیشنهادات ----- ۷۲
- منابع و مآخذ ----- ۷۳
- منابع فارسی ----- ۷۳
- منابع عربی ----- ۷۵

چکیده

مسئولیت مدنی پزشکی، از دو جهت قابل بررسی است، زیرا تعهدی که پزشک در برابر بیمار دارد، دارای دو جنبه است: از یک سو پزشک متعهد است، تلاش نماید تا بیماری شخص را درمان کند؛ این تعهد پزشک از نوع تعهد به وسیله است. از سوی دیگر پزشک متعهد است در جریان معالجه و اعمال پزشکی ایمنی بیمار را حفظ نماید تا زیان جدیدی به او وارد نشود (تعهد ایمنی). در نظام سنتی مسئولیت پزشکی مبتنی بر تقصیر بود در فقه اسلامی نیز مسئولیت پزشکی مبتنی بر تقصیر است؛ اما با گسترش فناوری و ابداع روش‌های جدید (و خطرناک) درمان، اعمال پزشکی نسبت به گذشته خطرناک‌تر شده و حوادث پزشکی افزایش یافته است، به گونه‌ای که نظام سنتی مسئولیت مدنی پزشکی برای جبران زیان وارد بر قربانیان حوادث پزشکی کافی نیست. این امر موجب تحول جدید در مسئولیت پزشکی شده است. از این رو نظام سنتی مسئولیت مدنی پزشکی نیز اصلاح گردیده است. بدن معنا که با استفاده از ابزارهایی که دکترین و رویه قضایی در اختیار داشته (فرض تقصیر، تقصیر مجازی و اماره‌ی سببیت و...) اثبات شرایط مسئولیت مدنی آسان و در برخی موارد مسئولیت نوعی پزشکی پذیرفته شد است مانند: به‌عنوان مثال، در مسئولیت ناشی از انتقال خون‌آلوده یا زیان ناشی از وسایل پزشکی و... امروزه تحول به سمت ایجاد نظام خاص جبران خسارت ناشی از حوادث پزشکی پیش رفته و در کشورهای نظیر فرانسه، فنلاند، سوئد و... نظام خاصی برای جبران زیان‌های ناشی از حوادث پزشکی ایجاد شده است. به نظر می‌رسد در نظام حقوقی ما نیز در کنار نظام مسئولیت مدنی پزشکی، باید نظام خاصی برای جبران حوادث پزشکی ایجاد شود.

کلمات کلیدی: مسئولیت، مسئولیت مدنی، پزشک، تعهد به وسیله، تعهد به نتیجه.

مقدمه

مسئولیت مدنی پزشکی، یکی از مباحث مهم و کاربردی حقوقی در دنیای امروز به حساب می‌آید که با توجه به پیچیدگی حرفه‌ی پزشکی و ابزارهای درمانی، ذهن دانشمندان حقوق را به خود مشغول داشته است. مسئولیت پزشکان در قانون ما در زمره تعهدات به‌وسیله است. بدین معنا و مفهوم که پزشک صرفاً با رعایت مقررات و نظامات و به کارگیری دانش و تجربه خویش، در صورت بروز حادثه‌ی زمانی متوجه وی نیست اما چنانچه تعهدی مبنی بر علاج بیمارش نموده باشد و بیمارش فوت بنماید؛ در آن صورت ضامن خواهد بود هرچند که در فقه امامیه چنانکه خواهید دید بنابر قول مشهور؛ اصل بر ضمان پزشک ولو با رعایت احتیاط و یا اخذ براءت از بیمار خواهد بود. میل و خواست آدمی به زیبایی، وی را ناگزیر از تغییر در خواست خالق یکتا می‌نماید و او را ناچار از تن در دادن به هر مشقتی جهت به دست آوردن ظاهری به ظاهر زیباتر و بی‌نقص‌تر می‌نماید. اشخاصی که به جراحی پلاستیک، زیبای و ترمیمی روی می‌آورند معمولاً بر دو دسته تقسیم می‌گردند:

دسته نخست اشخاصی می‌باشند که میل به تغییر در آن‌ها چنان است که ایشان را به آن سمت سوق می‌دهد؛ بدیهی است تحمل درد و هزینه‌های بعضاً گزاف، همه و همه حصول نتیجه مطلوب را می‌طلبد. به نظر می‌رسد در خصوص این قبیل اشخاص نباید مسئولیت پزشک را محصور به تعهد به‌وسیله نمود بلکه به نظر می‌رسد که مسئولیت و تعهد پزشک در این خصوص تعهد به نتیجه است و او باید تمام همت خویش را به کار گمارد تا نتیجه مطلوب حاصل گردد و در صورت عدم حصول؛ پزشک ضامن و مسئول کلیه ضررهای وارده خواهد بود. البته در این دسته گروه کوچکی نیز قرار می‌گیرند که به علت ایجاد ضایعات ناخواسته از جمله سوختگی‌ها و... جهت ترمیم آثار ناهمگون و بعضاً نازیبا به این متخصصین مراجعه می‌نمایند که این نیز حصول نتیجه را مد نظر دارند.

دسته دوم اشخاصی هستند که نه از باب میل به تغییر بلکه از باب ابتلاء به نوعی بیماری روانی (خود بیمار انگاری) تن به اعمال جراحی زیبایی می‌دهند. از نظر ایشان عضوی در بدن یا زائد است یا ناموزون و قطعاً این قبیل اشخاص بعد از عمل زیبایی با حصول هر نتیجه‌ای؛ ناراضی خواهند بود؛ بنابراین منطقی است که در خصوص این اشخاص تعهد پزشک را محصور به تعهد به‌وسیله بر شماریم و صرف رعایت مقررات و نظامات پزشکی را کافی بدانیم. در ضمن؛ در خصوص این گروه ارجاع افراد برای درمان‌ها روانپزشکی و روانکاوی بر همه چیز مقدم است، چون خود بیمار انگاری یک اختلال روانی است. بدیهی است قصور و یا تقصیر پزشک در هر دسته از اشخاص فوق ضامن وی را به دنبال خواهد داشت اما نکته در خور تامل قضیه زمانی است که شخص با در نظر گرفتن چهره خاص توسط پزشک تصمیم به عمل جراحی می‌گیرد و پزشک معالج نیز با در نظر گرفتن تمام شرایط حصول به نتیجه را به وی تعهد می‌نماید. تعهد پزشک از یک سو که در زمره

قواعد عام مسئولیت و تعهدات جای می‌گیرد؛ وی را ملزم به انجام تعهد به نحو تقبل شده می‌نماید و در صورت عدم حصول؛ متعهد له را مستحق دریافت خسارات و از سوی دیگر که بر خلاف قاعده خاص وسیله بودن تعهدات پزشکان هست؛ هیچ گونه حقی را برای زیان دیده به وجود نخواهد آورد. به نظر می‌رسد که در خصوص این قبیل افراد باید مسئولیت پزشکان را در حدود نتیجه‌ای که بر عهده گرفته‌اند برشماریم و آن را مطابق اصل آزادی قراردادها (ماده ۱۰) تفسیر کنیم. چون طبق این قاعده توافقات خصوصی افراد تا زمانی که مخالف صریح با قانون نباشد؛ نافذ است. هرچند که ممکن است چنین شبهه‌ای به وجود آید که چنین توافقی مخالف قاعده مسئولیت پزشکان است که در مقام پاسخ باید چنین عنوان نمود که توافقی که با رضایت متعهد بر میزان تعهد وی بیافزاید از لحاظ قانونی ایراد و خدشه‌ای بر آن وارد نیست.

۱- بیان مسئله

مسئولیت مدنی پزشکان در حقوق و فقه از دیرباز مورد توجه حقوق‌دانان و فقها بوده و در کتب حقوقی و فقهی پیرامون آن نظریه پردازی شده است؛ اما به دلیل دوری فقه شیعه از بحث قانون گذاری و دیگر مسائل حکومتی، باید اعتراف نمود که آن گونه که باید جوانب مختلف آن واکاوی نشده است. این در حالی است که مبانی بسیار کارآمد و روشنی در حقوق و فقه برای استخراج این حکم و بسط فروعات مختلف آن وجود دارد و ما با مشکلی با عنوان منبع قانون گذاری مواجه نیستیم. در سال‌های اخیر آثار برخی از نویسندگان حوزوی و حقوقدانان، به صورت کتاب، پایان نامه و یا مقاله، عرضه شده که در جای خود بسیار ارزنده و قابل تقدیر هستند، اما به هر حال هنوز مسائل بسیاری جای بحث دارد. عمده‌ترین کمبودی که گاهی در نوشته‌ها دیده می‌شود این است که نویسندگان حوزوی وضعیت امروز پزشکی و مسائل فنی بسیاری را که پدید آمده است نادیده گرفته و صرفاً بر اساس معیارهای سنتی به قضیه نگاه کرده‌اند. در حالی که برخی حقوقدانان به دلیل نداشتن مهارت کافی در مباحث فقهی آن گونه که باید به جهات فقهی قضیه توجه نکرده‌اند. مسئولیت مدنی پزشک حالات و فروض مختلفی دارد که باید به دقت از هم تفکیک شود و هر مورد جداگانه بحث و بررسی گردد. به طور کلی، پزشک در امر طبابت یا مباشر است یا غیرمباشر؛ در هر یک از دو فرض یا جاهل است یا حاذق؛ در صورتی که حاذق باشد یا مقصر است یا غیرمقصر (خطاکار)؛ در هر یک از فروض قبل یا از سوی مریض یا ولی او مأذون است یا غیرمأذون. همچنین، یا از مریض یا ولی او برائت از ضمان گرفته است یا نگرفته است. از جهت دیگر، خسارتی که از ناحیه پزشک متوجه مریض می‌شود یا مالی است یا روانی و یا جانی. در خسارت‌های بدنی یا دیه مقدر دارد یا ندارد. از جهت دیگر، خسارتی که متوجه بیمار می‌شود یا در نتیجه عمل معالجه‌ای پزشک است یا در نتیجه نقص علم پزشکی است و یا در نتیجه نقص دستگاه‌های لازم برای معالجه و یا در نتیجه بی دقتی پزشک و یا در نتیجه اشتباه او. از جهت دیگر، خسارت

بدنی که به بیمار وارد می‌شود یا به این صورت است که موجب می‌شود بیماری بیمار بهبود پیدا نکند، یا موجب وخیم‌تر شدن حال بیمار می‌شود و یا موجب ایجاد نقص جدیدی در او می‌شود که ارتباطی با بیماری قبلی‌اش ندارد. حکم هر یک از این فروض باید مشخص شود. در این نوشته، هر چند ما به صورت مجزا حکم این حالات را بررسی نکرده‌ایم، اما در ضمن مباحثی که مطرح گردیده، حکم آن‌ها به خوبی قابل تشخیص است.

۲- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان، یکی از مباحث مهم و کاربردی حقوقی در دنیای امروز به حساب می‌آید که با توجه به پیچیدگی‌های حرفه‌ی پزشکی و ابزارهای درمانی، ذهن دانشمندان حقوق را به خود مشغول داشته است. این مسئله در فقه نیز از دیرباز مورد توجه فقها بوده و در کتب فقهیه پیرامون آن نشریه پرداز شده است.

۳- پیشینه تحقیق

با بررسی مقالات و کتب تحقیقاتی در رابطه با موضوع این تحقیق که در رابطه با مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان است، مشخص شده است که تاکنون تحقیق مشابه و با مضمون یکسان در داخل کشور کمتر صورت پذیرفته است و ا دارد که با توجه به تصویب قانون مجازات اسلامی موصوب مجلس شورای اسلامی مسئولیت مدنی پزشکان مورد بررسی و تفاوت های قانونی قبلی و فعلی در این خصوص مشخص شود. در اینجا برخی تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق که قبلاً صورت گرفته است ذکر می شود:

شریفی (۱۳۸۹) مطالعه‌ای را با عنوان «مبانی مسئولیت مدنی پزشکان در فقه امامیه» انجام دادند. در این نوشتار تلاش شده است قرائتی نو از مسئولیت مدنی پزشکان ارائه گردد که بر اساس آن نظامی کاملاً خردپسند، عادلانه و دقیق از درون فقه استنباط شود، بدون اینکه کوچک‌ترین تکلفی در سازگاری مصنوعی فقه با قوانین موضوعه و تحلیل گرایبی صورت پذیرد، تمام این نوشته در پی اثبات همین ادعاست.

عباسی (۱۳۸۵) مطالعه‌ای را با عنوان «مسئولیت تیم پزشکی در اعمال جراحی» انجام دادند. در این مقاله تئوری‌های مختلفی مطرح گردیده است که عبارتند از: تئوری‌های مصونیت خیرخواهانه، تئوری مسئولیت کارفرما، تئوری مسئولیت مشترک، تئوری ناخدای کشتی، تئوری مسئولیت قانونی.

شبهانگ (۱۳۸۱) مطالعه‌ای را با عنوان «بررسی نارسایی‌های بیمه مسئولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان در ایران» انجام دادند. این مقاله با شناخت مشکلات و موانع موجود رشته پزشکی در ایران و بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر گسترش آن در جامعه و نارسایی‌های این بیمه به ارائه راهکارهایی جهت بهبود آن پرداخته است.

۴- جنبه جدید و نوآوری در تحقیق

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، مشخص شده است که تا کنون به صورت تخصصی، تحقیقات متمرکزی روی مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان در داخل کشور صورت نگرفته و یا بررسی‌ها به صورت جسته و گریخته و با تکیه بر اشاراتی به موضوع تحقیق به صورت صرف بوده است. این تحقیق با توجه به ماهیت موضوع، در نظر دارد به بررسی جامعی از موضوع مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان بپردازد.

۵- اهداف تحقیق

- هدف اصلی

بررسی مسئولیت مدنی پزشکان با تاکید بر تغییرات ایجاد شده در قانون مجازات اسلامی

- اهداف فرعی

۱- بررسی محدوده تعهدات قوانین موضوعه ایران در رابطه با مسئولیت مدنی پزشکان

۲- بررسی موضوع تطبیق مسئولیت مدنی پزشکان با قوانین شرعی

۳- بررسی محدوده مجازات‌ها و کیفرهای متوجه شخص و یا اشخاص مسبب خسارت ناشی از کارافتادگی در قوانین کشور

۶- سؤالات تحقیق

سوال اصلی: محدوده تعهدات و قوانین موضوعه ایران در رابطه با مسئولیت مدنی پزشکان شامل چه مواردی شده است؟

سوال فرعی: آیا مسئولیت مدنی پزشکان با قوانین شرعی تطبیق داشته است؟

۷- فرضیه‌های تحقیق

۱- قوانین موضوعه ایران در رابطه با مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان دارای بندها و تبصره‌های محدود و غیر جامعی است.

۲- مضمون مسئولیت مدنی پزشکان و پیراپزشکان مطرح در قوانین کشور با قوانین شرعی مطابقت دارد.

۸- روش تحقیق

در این پژوهش، روش تحقیق ما از نوع توصیفی-تحلیلی می باشد. در این تحقیق، ضمن توصیف و تشریح قوانین و مقررات موضوعه کشور در رابطه با موضوع تحقیق، به بررسی مستندات شرعی در رابطه با موضوعیت این نوع مسئولیت مدنی و تحلیل آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۹- روش گردآوری داده‌ها

داشتن اطلاعات کافی و ارزشمند در تمام مراحل تحقیق مورد نیاز است، به عبارت دقیق تر هر نوع تحقیق علمی تنها به میزان اطلاعات جمع آوری شده مفید مربوط به موضوع، ارزش دارد. از این رو روش گردآوری مطالب در این تحقیق کتابخانه ای می باشد و از مطاب موجود در کتابها و مقالات و پایان نامه ها و سایت های اینترنتی استفاده خواهد شد.

۱۰- طرح تحقیق

تحقیق حاضر مشتمل بر ۳ فصل است: در فصل اول به مبانی و تعاریف تحقیق می پردازیم. در فصل دوم مبانی نظری مسئولیت مدنی را بررسی می کنیم. در فصل سوم شرایط تحقیق مسئولیت مدنی پزشک در فقه و حقوق را بررسی نموده و در نهایت از مطالب ارائه شده نتیجه گرفته و پیشنهادهایی را هم در حد وسع و توان علمی ارائه می دهیم .

فصل ۱:

مفاهیم و تعاریف

واژه مسئولیت هر زمان که به کار می‌رود علی‌الاصول جنبه اخلاقی دارد و شخص مسئول؛ شخصی خطاکار است که باید تاوان خطای ارتكابی را بپردازد. حقوقدانان مسئولیت را بر دو قسم مدنی و اخلاقی تقسیم نموده‌اند. مسئولیت اخلاقی به معنی شرمساری وجدان و احساس گناه است و بیش‌تر جنبه شخصی دارد و نمی‌توان آن را در دادگاه طرح و جبران آن را خواستار شد. در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد در اصطلاح می‌گویند در مقابل وی مسئولیت مدنی دارد. در مسئولیت مدنی آسیب دیده به کمک قانون و دادگاه جبران ضرر را از مقصر می‌خواهد. مسئولیت مدنی خود به دو دسته قراردادی و خارج از قرارداد (قهری) منقسم می‌گردد که مسئولیت قراردادی تعهدی است که در نتیجه تخلف از مفاد قرارداد خصوصی برای اشخاص ایجاد می‌شود در هر جا هم قراردادی در میان نباشد و شخص متضرر گردد، مسئولیت را غیر قراردادی گویند. پزشکان؛ این ناجیان سلامت بشریت در طول تاریخ پاره‌ای اوقات مرتکب اشتباهاتی گردیده‌اند که بهای آن بعضاً جان آدمی بوده هرچند که بی شک پیشرفت کنونی علوم را باید مدیون اهل فن دانست. تعهد در علم حقوق منقسم به نتیجه و وسیله است. در تعهد به وسیله شخص تمام توان خویش را به کار برده، وسایل را مهیا می‌سازد تا به مطلوب دست یابد و در صورت عدم حصول؛ به شرط عدم تقصیر مبری خواهد بود اما در تعهد به نتیجه حصول نتیجه خاص مد نظر است و عمل به طریقت کفایت نمی‌نماید. تا پیش از این مسئولیت پزشکان در زمره تعهدات به وسیله گنجانیده می‌شد اما پیشرفت دانش بشری و ایجاد رشته‌های نوین پزشکی (جراحان زیبایی) تعهدات این قبیل پزشکان را گسترش و تغییر داد؛ بنابراین امروزه صرف عمل به طریقت کافی نیست و این قبیل پزشکان نمی‌توانند با اثبات کوشش در وسیله، عدم حصول نتیجه را توجیه بنمایند.

۱-۱ تعریف مسئولیت

«مسئولیت» به معنی عام، پاسخ‌گویی انسان در زندگی شخصی و اجتماعی خود است و اصولاً نزول کتاب آسمانی و ارسال رسولان، نشانه مسئولیت انسان است و حتی برخی اسلام را «دین مسئولیت» و مسلمانان را با لذات مسئول دانسته‌اند. (پایدار ۱۳۷۸، ۳۲)

تعهد و مسئولیت، همیشه کفه ترازویی است که کفه دیگر آن آزادی و اختیار است و تصور مسئولیت، بدون داشتن اختیار و آزادی بی معنی است، زیرا حیوان که بدون اراده و اختیار عمل می‌کند مسئولیتی نیز ندارد. پس انسان چون عقل دارد و قادر به تشخیص و مختار است، مسئولیت دارد و هر چه عقل آدمی بیشتر گردد مسئولیت وی نیز بیشتر می‌گردد (انفال / ۲۲).

۱-۲ اقسام مسئولیت

«مسئولیت»، در یک تقسیم بندی کلی به مسئولیت کیفری، حقوقی (مدنی) و اخلاقی تقسیم می‌شود. اگر چه مسئولیت حقوقی، ممکن است جنبه اخلاقی نیز داشته باشد، مثلاً اضرار به دیگری از نظر اخلاقی نیز عملی مذموم است، ولی میان این دو تفاوت‌هایی وجود دارد (تقی زاده و هاشمی ۱۳۹۱، ۱)؛ از جمله اینکه:

۱- در «مسئولیت حقوقی»، تحقق «ضرر» شرط تحقق مسئولیت است، در حالی که در «مسئولیت اخلاقی»، حتی بدون تحقق ضرر، بدلیل ارتکاب عمل مخالف تکالیف الهی، در برابر خداوند مسئول است.

۲- ضمانت اجرای مسئولیت اخلاقی، «وجدان» خود شخص و افکار عمومی است، در حالی که ضمانت اجرای مسئولیت حقوقی، «قانون» است؛ مثلاً شناگری که شاهد غرق شدن فردی است ولی هیچ اقدامی نمی‌کند، از نظر حقوقی مسئولیتی ندارد ولی در مقابل افکار عمومی مورد بازخواست قرار می‌گیرد.

مسئولیت «کیفری» یا «جزایی»، مسئولیت ناشی از جرایم مذکور در «قانون» است. در واقع مسئولیت کیفری عبارت است از: الزام شخص به تحمل یک مجازات کیفری هنگامی که با بزهکاری خویش نظم اجتماعی را مختل کرده است. بین این نوع مسئولیت حقوقی (مدنی) تفاوت‌هایی وجود دارد که اهم آن به شرح زیر است:

۱- منبع این دو مسئولیت متفاوت است؛ مسئولیت جزایی تنها ناشی از «قانون» است (اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها)، در حالی که منبع «مسئولیت مدنی»، قلمرو گسترده‌ای دارد و نیازی نیست اقدام زیانبار بر خلاف «قانون» باشد تا «مسئولیت مدنی» محقق شود؛ بلکه هرکس به دیگری زانی وارد نماید، باید آن را جبران نماید.

۲- در تحقق مسئولیت کیفری، علاوه بر ارتکاب عمل، قصد مجرمانه (عنصر معنوی) سوء نیت نیز شرط است؛ در حالی که در «مسئولیت مدنی»، فاعل فعل زیانبار، بدون داشتن قصد مجرمانه نیز ممکن است مسئول شناخته شود.

۳- بین «مسئولیت مدنی» و «کیفری» رابطه عام و خاص من وجه بر قرار است؛ بنابراین:

- بعضی اقدامات مجرمانه به دلیل اینکه خساراتی را برای کسی ایجاد نموده است «مسئولیت مدنی» را به دنبال ندارد و مجرم تنها مجازات خواهد شد؛ مانند جرم سیاسی یا جرم ولگردی.

- بعضی از مصادیق مسئولیت‌های مدنی، جرم محسوب نمی‌شوند، مانند کسی که ملک خود تصرف غیر متعارف انجام دهد و به دیگری زانی وارد نماید، در این حالت، او ضامن خسارت‌های ایجاد شده است، ولی مرتکب جرمی نشده است.

- ممکن است یک فعل مجرمانه، «مسئولیت مدنی» را نیز در پی داشته باشد؛ مانند شخصی که وکیل در فروش کالایی بوده و مرتکب خیانت در امانت شود، در صورت، علاوه بر مسئولیت کیفری، مکلف به جبران خسارت وارده نیز هست.

۱-۲-۱ مسئولیت مدنی

۱-۱-۲-۱ در معنای عام

در معنی عام، «مسئولیت مدنی»، تعهد و التزام شخص به جبران خسارت دیگری است و هرگاه شخصی ناگزیر به جبران خسارت دیگری باشد، گویند در برابر او «مسئولیت مدنی» دارد. «مسئولیت مدنی»، ترجمه معادل فرانسوی *responsabilite civile* است که در «حقوق ایران» وارد شده است و اکثر «حقوقدانان ایران» از آن استفاده کرده اند. (کاتوزیان ۱۳۷۴، ۴۸؛ امامی ۱۳۵۴، ۹)

در حقوق کشورهای عربی، بیشتر از واژه «التزام» استفاده شده است، اگر چه واژه مسئولیت نیز بدون کاربرد نیست (مرقس ۱۹۹۲، ۱؛ النقیب ۱۹۸۴، ۱۵). در «فقه امامیه»، اصطلاح «ضمان»، تنها به معنی بر عهده گرفتن دین دیگری نیست، بلکه به معنی عام، شامل رد عین و بازپرداخت خسارت و اشتغال ذمه به کار رفته است و تفاوت معنی ضمان با توجه به ماهیت «مضمون» مختلف می شود، به عنوان مثال «ضمان ید»، «ضمان اتلاغ»، «ضمان غصب»، «ضمان عقدی» و «ضمان قراردادی» هر یک معنای خاصی دارند (عمید زنجانی ۱۳۸۲، ۴۲). تعریف «ضمان» در «فقه امامیه» به گونه ای است که هر دو مورد ضمان قهری و ضمان ناشی از قرارداد را شامل می شود.

در «حقوق ایران» مراد از «مسئولیت مدنی» به معنای عام، التزام شخص به جبران خسارت و ضرر وارده به دیگری است، اعم از اینکه منشاء ضرر جرم باشد یا خسارت ناشی از ضرر غیر عمدی یا عدم اجرای قرارداد یا قانون. لازم است برای هر مورد توضیح مختصری بیان می داریم:

۱- مسئولیت مدنی «ناشی از جرم»: یعنی هرگاه کسی ضمن ارتکاب جرم، به دیگری خسارت وارد آورد، ضمن محکومیت کیفری، می باید ضرر و زیان فرد را نیز جبران نماید که به این مسئولیت، مسئولیت ناشی از جرم (یا ضرر و زیان ناشی از جرم) گفته می شود.

۲- مسئولیت «خارج از قرارداد» (ضمان قهری): این نوع مسئولیت، ویژه فرضی است که فردی، تعهدات قانونی و عمومی را نادیده بگیرد و در نتیجه به دیگری زیان وارد نماید. از این نوع ضمان به «ضمان قهری»، یا «مسئولیت خارج از قرارداد» تعبیر می شود و مقصود از «مسئولیت مدنی» در مفهوم خاص، همین معنی است و موضوع بحث ما در این تحقیق همین نوع مسئولیت است که به حکم «قانون» و بدون دخالت اراده ایجاد می شود.

بنابراین، هرگاه پزشکی بدون قصد مجرمانه به دیگری خسارتی وارد سازد، مثل اینکه با بی احتیاطی آمپول بیمار را عوضی به بیمار دیگر تزریق کند که آن بیمار آسیب ببیند، مسئول هست.